

Rzeszów 20.10.2017

dr hab. Stanisław Gędek, prof. nadzw. PRz

Politechnika Rzeszowska

Wydział Zarządzania

Katedra Ekonomii

Al. Powstańców Warszawy 8

35-959 Rzeszów

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

mgr Wiolety Sobczak pt. *Przestrzenna integracja hurtowych rynków owoców i warzyw w Polsce* - przygotowanej pod kierunkiem naukowym

Promotora dr hab. Jarosława Gołębiowskiego, prof. nadz. SGGW oraz

Promotora pomocniczego dr inż. Dawida Olewnickiego

Uwagi wstępne

Podstawą wydania opinii jest pismo prof. dr hab. Jakuba Kraciuka, prof. nadzw. SGGW, Prodziekana ds. Nauki Wydziału Nauk Ekonomicznych Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego, z dnia 22 sierpnia 2017 roku.

Przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska obejmuje w swej części merytorycznej wstęp, sześć rozdziałów oraz zakończenie. Część uzupełniającą stanowi poprzedzający część merytoryczną wykaz skrótów oraz: bibliografia obejmująca 299 pozycji, w tym 145 pozycji obcojęzycznych, ponadto 20 internetowych źródeł danych, a także spis tabel (29 pozycji) i spis rysunków (62 pozycje) Całość rozprawy, obejmująca właściwą część merytoryczną oraz część uzupełniającą, mieści się na 209 stronach.

Zgodnie z wymaganiami ustawowymi określającymi wymagania merytoryczne stawiane rozprawom doktorskim (Art. 13.1. Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, Dz. U. nr 65, poz. 595, z późniejszymi zmianami . zm. – Ustawa z dnia 21 kwietnia 2017 r. o zmianie ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz niektórych innych ustaw, Dz. U., poz. 595) rozprawa doktorska „(...) powinna stanowić

oryginalne rozwiązanie problemu naukowego”, „(...) wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej” oraz „(...) umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej”. Wymagania te determinują strukturę recenzji, która obejmować będzie te trzy wymienione wyżej elementy. Poszczególne elementy tej oceny nawzajem się warunkują, stąd też w każdym z trzech wymienionych tu części recenzji znajdzie się odniesienie do pozostałych.

Ocena uzasadnienia podjętej tematyki i jej oryginalności.

Podjęcie tematyki integracji przestrzennej rynków owoców i warzyw Autorka uzasadnia rzecz można klasycznie: przedmiot badań – rynek owoców i warzyw ma duże znaczenie gospodarcze, a szczegółowa problematyka recenzowanej pracy – przestrzenna integracja hurtowego rynku owoców i warzyw w Polsce, sama w sobie istotna z punktu widzenia wiedzy o funkcjonowaniu tego rynku – jest słabo opisana w literaturze tak polskiej jak i międzynarodowej. Ten sposób uzasadnienia podjęcia tematu należy uznać za w pełni trafny.

Znaczenie podjętego tematu dla gospodarki Polski Autorka uzasadnia na kilku poziomach zarówno z punktu widzenia teorii, jak i empirii uwzględniając znaczenie produkcji ogrodniczej w Polsce, jak i znaczenie rynku hurtowego owoców i warzyw. Podjęta w rozprawie tematyka integracji przestrzennej rynków owoców i warzyw jest ważna również punktu widzenia teorii ekonomii. Wkład doktorantki polega tutaj na opisie procesu integracji przestrzennej specyficznego rynku specyficznych produktów, zawłaszcza tego, jak właściwości tych produktów i tego rynku wpływają na proces integracji. W pełni podzielam podane przez Doktorantkę argumenty uzasadniające podjęcie problematyki badawczej przedstawionej w recenzowanej pracy.

Biorąc pod uwagę powyższe, wybór tematu rozprawy doktorskiej przez mgr Wioletę Sobczak uznać należy za właściwy i jednoznacznie podkreślić jego aktualność i wagę. Ze względu na wnikliwość i wieloaspektowość rozpoznawanych kwestii, praca ta dostarcza bowiem wielu cennych informacji dotyczących funkcjonowania hurtowych rynków warzyw i owoców.

Ocena stanu wiedzy

Swój wywód Doktorantka przeprowadza w sześciu rozdziałach. Tworzą one spójną logiczną konstrukcję całej rozprawy. Teoretyczną część rozprawy, składającą się z trzech obszernych i poprawnie ustrukturyzowanych rozdziałów mgr Wioleta Sobczak napisała

w oparciu o bardzo bogatą, dobrze dobraną literaturę, zarówno krajową, jak i zagraniczną, przede wszystkim angielskojęzyczną. Prezentując koncepcję integracji przestrzennej rynków oraz zagadnienia związane z rynkami produktów ogrodnich Doktorantka uwzględniła większość znaczących publikacji dotyczących tych zagadnień. Na szczególną uwagę zasługuje rozdział 2 zatytułowany „Koncepcja integracji przestrzennej rynków, w którym znajduje się dosyć szczegółowa „inwentaryzacja” badań nad zagadnieniem integracji przestrzennej rynków produktów rolnych.

Teoretyczna część pracy, na którą składają się rozdziały 2-5 mają przede wszystkim charakter odtwórczy, co jest naturalne dla tej części każdej rozprawy doktorskiej. Wkład własny Doktorantki w tę część pracy był jednak dosyć duży. Polegał on przede wszystkim na usystematyzowaniu prezentowanej tam tematyki z punktu widzenia przedmiotu recenzowanej rozprawy oraz wykazaniu na tym tle luk w stanie wiedzy na temat funkcjonowania rynków produktów ogrodnich, co zostało wykorzystane przez Doktorantkę przy formułowaniu problemu badawczego. Świadczy to tym, iż Doktorantka swobodnie porusza się w tematyce funkcjonowania rynków, w tym w szczególności w tematyce funkcjonowania rynku produktów rolnych i ogrodnich.

Ważnym elementem oceny stanu wiedzy są kwestie metodologii pracy badawczej. Metodologia ta została szczegółowo opisana w podrozdziale 1.3. Doktorantka przedstawiła tam dosyć szczegółowo metodykę badania współzależności szeregów czasowych, która była podstawowym instrumentarium badawczym zastosowanym w recenzowanej pracy. Opis ten jest oparty na bardzo obszernej literaturze, zarówno polskiej jak i obcojęzycznej (przede wszystkim anglojęzycznej) prawidłowo dobranej i poprawnie wykorzystanej. Bardzo dobrze opisane zostały poszczególne etapy tej metodyki, jak również uzyskiwane przy jej pomocy efekty. Świadczy to o dobrym opanowaniu przez Doktorantkę również tego elementu „ogólnej wiedzy teoretycznej”.

Z obowiązku recenzenta muszę zwrócić uwagę na pewne potknięcia w tej części pracy, nie mające jednak znaczenia z punktu widzenia oceny stanu wiedzy doktorantki. Dotyczą one w sposobu prowadzenia opisu stosowanych metod. Objaśnienia oznaczeń przyjętych w poszczególnych wzorach nie zawsze są do końca precyzyjne (np. brak określenia czym jest Δy_t we wzorze (1), „ e_j – n-wymiarowy wektor” (czego?) w objaśnieniach oznaczeń wzoru (9), „j -zmienna” w opisie tego wzoru itp.). W opisie test Johansena (str. 23-25) pojawia się macierz Π , której definicja znajduje się dopiero na stronie 29. Doktorantka konsekwentnie nie stosuje też pogrubień dla oznaczenia macierzy i wektorów (co jest powszechną praktyką), przez co wzory są mało czytelne.

W konkluzji tej części recenzji można stwierdzić, że w takim zakresie, w jakim praca doktorska może stanowić potwierdzenie ogólnej wiedzy teoretycznej doktoranta, przedstawiona do recenzji praca doktorska taki fakt w pełni potwierdza.

Ocena warsztatu badawczego

Jak to formułuje Doktorantka „Głównym celem badań było określenie sprawności funkcjonowania rynków hurtowych owoców i warzyw w Polsce oraz próba oceny powiązań cen wybranych gatunków owoców i warzyw, ze szczególnym uwzględnieniem kierunków przepływu impulsów cenowych” (str. 13). Rozwinięciem celu głównego jest siedem sformułowanych przez Doktorantkę celów szczegółowych. Sekwencja tych celów określa poszczególne etapy badań i w pewnym sensie strukturalizuje tekst pracy. Realizacja celu głównego i celów dokonana została przez weryfikację trzech hipotez badawczych: pierwszej mówiącej o dominującej roli rynku w Broniszach dla pozostałych rynków hurtowych, drugiej mówiącej iż polskie rynki hurtowe owoców i warzyw są zintegrowane przestrzennie oraz trzeciej mówiącej o tym, że na siłę oddziaływania pomiędzy rynkami poszczególnych produktów ma wpływ ich trwałość i sezonowy charakter.

Generalnie, cel główny, cele szczegółowe oraz hipotezy badawcze są adekwatne do postawionego problemu badawczego. Pewne zastrzeżenie można mieć natomiast do sposobu prezentowania tego aspektu pracy, jego strony „literackiej”. Brakuje przede wszystkim wyraźnie zarysowanego podziału celów szczegółowych pracy w płaszczyźnie teoretycznej, metodycznej i poznawczej. Te trzy płaszczyzny dają się dosyć łatwo zrekonstruować w oparciu o tekst pracy, jednakże wyraźna werbalizacja tego podziału znacznie ułatwiłaby lekturę pracy i jej ocenę. Drugie zastrzeżeniem do tej strony części metodycznej pracy dotyczy braku wyraźnego określenia, jak weryfikacja poszczególnych hipotez przyczynia się do realizacji każdego z celów szczegółowych. Podobnie jak poprzednio daje się to łatwo zrekonstruować w oparciu o tekst pracy, ale ten brak, tak jak poprzednio, nie ułatwia lektury i oceny pracy.

Opis powiązań pomiędzy poszczególnymi rynkami hurtowymi owoców i warzyw dokonany został przez autorkę przy pomocy klasycznej już metodologii analizy szeregów czasowych. Przyjęta przez Doktorantkę metodyka badań jest odpowiednia do realizacji sformułowanych celów i hipotez badawczych.

Metodologię tę i jej poszczególne etapy Doktorantka szczegółowo opisała w podrozdziale 1.3. Opis ten jest klarowny i wyczerpujący. Pewne zastrzeżenia można mieć tutaj jedynie do powoływania się na niektóre pozycje przy opisie tej metodologii. Odwołania

powinny w miarę możliwości dotyczyć pozycji, w których dany element metodologii pojawił się po raz pierwszy, bądź ewentualnie monografii sumującej całość takiej metodologii, co też zresztą na ogół Doktorantka czyni. Nie powinny być natomiast przywoływane, jako źródła wiedzy o metodologii, te pozycje literatury, w których metodologia była jedynie stosowana, a jej opis jest przedstawiany tylko po to, aby właściwie były rozumiane wyniki badań.

Metodologia została co najmniej bardzo poprawnie wykorzystana w rozdziale 6, przy użyciu prawidłowo dobranych danych liczbowych. Wnioski formułowane w oparciu o wyniki analiz były prawidłowe. Pewne zastrzeżenia można mieć jedynie do sposobu prezentowania wyników badań. Przede wszystkim, nie wszystkie tabele zostały opisane wystarczająco czytelnie (tytuły tabel, nazwy wierszy i kolumn). Dotyczy to na przykład tabel, w których zawarte są wyniki testu przyczynowości Grangera (tabele 20 -24, str. 160-163) Brak jest tam jasnego określenia co jest przyczyną, a co skutkiem i dopiero tekst pracy daje możliwość zrozumienia zawartości tabeli. Również rysunki, na których przedstawione zostały wykresy funkcji odpowiedzi na impuls (mające kluczowe znaczenie w przeprowadzonej analizie) budzą liczne zastrzeżenia głównie ze względu na ich małą czytelność. Przede wszystkim nie zawsze odpowiednio wyskalowane są osie rzędnych tych wykresów, co powoduje, że reakcje poszczególnych rynków są trudno porównywalne.

Sposób strukturalizowania pracy jest z ważniejszych elementów definiujących pracę naukową i jej ocena jest jednym z istotniejszych elementów oceny pracy warsztatu badawczego i całej pracy doktorskiej. Struktura recenzowanej rozprawy jest poprawna i koherentna z podjętą tematyką badawczą i koncepcją badań. We Wstępie zarysowany został problem badawczy, w rozdziale 1 sposób rozwiązania tego problemu, trzy następne rozdziały opisują przedmiot badań, rozdział piąty to opis danych stanowiących podstawę badań, a rozdział 6 przedstawia wyniki badań. Wnioski przedstawione zostały w Podsumowaniu. Taka struktura jest moim zdaniem logiczna, chociaż można też sobie wyobrazić równie logiczną strukturę w której cele i hipotezy podawane są we Wstępie i stanowią część definicji problemu badawczego, a metodyka opisana jest po przedstawieniu przedmiotu badań. Taki był jednak wybór Autorki i moim zadaniem jest on równie poprawny.

Ostatnim z elementów oceny warsztatu naukowego jest język pracy. Generalnie wywód jest klarowny, a myśli formułowane są czytelnie. Zastrzeżenia budzą natomiast dosyć liczne, chociaż na ogół drobne, potknięcia interpunkcyjne, językowe (np.: „Hipoteza zerowa zakłada, że liczba wektorów kointegrujących mniejsza lub równa R (...)” – str 25; „Funkcja odpowiedzi na impulsy może **przyjąć** postać średniej ruchomej uwzględniającej oddziaływanie zakłóceń losowych i **przyjmuje** postać:” – str. 26; „Sugeruje to na

dochodzenie do stanu równowagi długookresowej pomiędzy analizowanymi zmiennymi (...)” – str. 173), skróty myślowe czy kolokwializmy (np. „Ponadto, ujemna wartość współczynnika β może sugerować, że w niektórych przypadkach w relacji długookresowej wystąpiło niedoszacowanie cen malin pomiędzy poszczególnymi rynkami” – str. 179).

Podsumowując można stwierdzić, że Doktorantka potwierdziła umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych. Poprawnie (mimo pewnych zastrzeżeń) sformułowane zostały cele badań. Zastosowane przez nią metody badawcze były adekwatne do postawionych celów. Wyniki badań zostały prawidłowo zinterpretowane zarówno z punktu widzenia zastosowanej metodologii jak i celu badań, a wyniki badań przedstawione zostały w sposób komunikatywny.

Konkluzja

Analiza całości recenzowanej rozprawy doktorskiej mgr Wiolety Sobczak pozwala na stwierdzenie, iż stanowi ona interesujące studium badawcze dotyczące funkcjonowania rynków produktów ogrodniczych. Doktorantka w pełni udowodniła że:

1. Poprawnie i samodzielnie rozwiązała problemy aktualne i istotne dla teorii i praktyki gospodarczej.
2. Posiada rozległą wiedzę teoretyczną z zakresu ekonomii i funkcjonowania rynku produktów rolnych oraz znajomość obszernej literatury przedmiotu, a także odpowiednich metod badawczych.
3. Poprawnie i adekwatnie do konkretnych problemów formułuje i weryfikuje tezy badawcze, a także stosuje właściwe metody badawcze oraz prawidłowo je wykorzystuje, co świadczy o opanowaniu przez Nią umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

W świetle przedstawionej oceny stwierdzam, że recenzowana rozprawa doktorska mgr Wiolety Sobczak, zatytułowana: „*Przestrzenna integracja hurtowych rynków owoców i warzyw w Polsce*” spełnia w całości wymagania stawiane rozprawom doktorskim sformułowane w artykule 13 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym (Dz. U. nr 65, poz. 595, z późniejszymi zmianami). Wnoszę zatem o przyjęcie recenzowanej rozprawy i dopuszczenie Doktorantki do jej publicznej obrony.

Stanisław Gędek